

Gino Bombeke & Elien Colemont
Contact: ginobombeke@yahoo.com
eliencolemont@outlook.com

Beeldverhalen op rijketeksten.org

1. Inleiding

In 2024 nam de omvang van de website rijketeksten.org aanzienlijk toe. Niet alleen kwam er een groot aantal teksten bij (van 300 tot ongeveer 1.000), ook de teksttypes kenden een verbreding. De website bevat nu ook een behoorlijk aantal *podcasts*, *graphic novels* en prentenboeken die voldoen aan de kenmerken van rijke teksten. Hoewel uit onderzoek blijkt dat de tekstkeuze ongelooflijk belangrijk is, zal enkel het aanbieden van deze rijke teksten onvoldoende zijn om de leesmotivatie bij leerlingen te verhogen en hen aan te zetten om teksten geconcentreerd en kritisch te lezen, er actief mee aan de slag te gaan en de inhoud te confronteren met hun eigen mening, andere teksten of elementen uit de maatschappij. In deze bijdrage geven we enkele voorbeelden van rijke interactie rond beeldverhalen, een nieuwe categorie op rijketeksten.org. We kijken enerzijds naar manieren om de interactie tussen lezer en tekst te versterken, anderzijds zetten we in op een aanpak om interactie tussen leerlingen over die teksten te verdiepen. Onze inhoudelijke focus ligt op de mediums specifieke elementen van beeldverhalen: hoe vertellen deze teksten verhalen op hun eigen manier?

Als theoretisch uitgangspunt gebruiken we de principes van dialogisch literatuuronderwijs (Janssen 2009; Schrijvers 2019; D'Hoker 2022) en Charles Hatfields lezersgerichte benadering van strips en *graphic novels* (Hatfield 2005). Deze twee aspecten komen in de volgende delen van deze bijdrage aan bod. Tijdens onze sessie op de HSN-conferentie passen we deze aanpak toe op beeldteksten en gedichten die op rijketeksten.org te vinden zijn. Daarom vindt u in deel 3 van deze tekst een summier beschrijving van enkele lesideeën.

2. Dialogisch literatuuronderwijs

Dialogisch literatuuronderwijs stelt een echte, open dialoog boven antwoorden zoeken op vragen bij een tekst of een instructiegesprek waarin een leerkracht vragen stelt om tot een bepaald antwoord te komen. Deze aanpak kreeg de laatste jaren in Nederland en Vlaanderen veel aandacht door de publicaties van Marloes Schrijvers, Tanja Janssen en Elke D'Hoker.

In een eerste fase is er de interactie tussen lezer en tekst. Onderzoek toont aan dat vaardige lezers zich tijdens de lectuur vragen stellen. Bij dialogisch literatuuronderwijs gaan leerlingen onmiddellijk met de tekst aan de slag en tijdens het lezen noteren ze vragen die voortkomen uit onbegrip, ergernis, nieuwsgierigheid, herkenning (of net het tegenovergestelde). Deze persoonlijke reactie op de tekst vormt in de tweede fase het uitgangspunt voor een dialoog tussen lezers. Leerlingen wisselen ervaringen uit, maar steeds in relatie tot de tekst. Waar leerlingen bij een klassieke leestoets vaak genoeg hebben aan een samenvatting van een verhaal, hebben ze bij deze aanpak de tekst echt nodig. Kenniselementen (zoals termen, achtergrond bij een auteur of bij de culturele en maatschappelijke context) spelen in deze gesprekken een belangrijke rol, maar steeds in functie van diep lezen.

Dat de vragen vanuit de leerlingen zelf komen, betekent echter niet dat leerkrachten een ondergeschikte rol spelen. Zij bewaken de kwaliteit van de vragen (open en oprechte lezersvragen, geen retorische vragen of vragen naar specifieke informatie), de kwaliteit van de interactie (gericht op gesprekspartners, oog voor verheldering, het binnenbrengen van verschillende perspectieven) en de kwaliteit van de inhoud (termen, wisselwerking tussen tekst en context, vragen naar andere teksten van dezelfde auteur, onbekende invalshoeken)¹.

Als insteek voor deze bijdrage koppelen we dialogisch literatuuronderwijs aan beeldverhalen. Hoe ervaren we deze verhalen anders dan kortverhalen, gedichten, tv-series of films? Hoe laat je leerlingen kennismaken met narrativiteit in *graphic novels* en strips?

3. Hatfield

De interactie tussen lezer en tekst uit het vorige deel vinden we ook terug in Charles Hatfield's *Alternative Comics: an Emerging Literature* (2005). Hatfield vertrekt van de tekst als constructie: een auteur wil een bepaalde boodschap (mening, idee, visie of emotie) overbrengen en doet dat door deze op een doordachte manier als (beeld)verhaal aan te bieden. De lezers hebben oog voor die constructie om zo een mening of interpretatie te vormen in functie van de tekst, eerder dan de louter eigen beleving. Er is, met andere woorden, vanuit de lezer betrokkenheid bij de tekst én voldoende afstand om – kritisch en onderbouwd – de eigen leesbeleving te kaderen.

Hatfield onderscheidt vier spanningsvelden:

1. *Tekst tegenover beeld* – Deze twee tekensystemen presenteren zich tegelijkertijd en werken op elkaar in: versterking, tegenwerking, aanvulling, ironisch effect, letterlijk uitbeelden en figuurlijk taalgebruik.
2. *Beelden als element op zich én als deel van een reeks* – Een auteur deelt een verhaal op in verschillende beelden (*breakdown*) en de lezer zet deze opeenvolging van beelden

vervolgens om in een verhaal (*closure*).

3. *Narratieve opeenvolging vs. pagina-indeling* – Een pagina bestaat uit afbeeldingen die een verhaal vertellen, maar vormt tegelijkertijd een grafisch element op zich.
4. *Leeservaring tegenover de tekst als (materieel) object* – Hoe de lezers een verhaal ervaren, hangt af van de tekenstijl, maar ook van hoe het beeldverhaal fysiek is uitgegeven (kleur, deel in de krant, als hardcover, enz.).

Hatfield geeft in dit boek een functionele benadering van literatuur. Daarbij worden genres, media en tradities niet gezien als statische categorieën, maar eerder als een verwachtingshorizon waartegen een schrijver een tekst maakt en een lezer deze ervaart. Deze aanpak veronderstelt een actieve inspanning van lezers met oog voor de tekst en openheid voor onbekende perspectieven: “[T]he reader’s role is crucial, and requires the invocation of learned competencies; the relationships between pictures are a matter of convention, not inherent connectedness” (Hatfield 2005: 41).

4. Lessuggesties

In dit deel beschrijven we enkele lesideeën die rijke interactie rond het lezen van beeldverhalen stimuleren. Gezien de opzet van de HSN-conferentie focussen we op het werken met beeldverhalen in moedertaalonderwijs en leggen we de nadruk op het medium. Bij een eerste, snelle blik op Vlaamse handboeken Nederlands blijkt dat de lezersgerichte benadering vaak afwezig is, of alleszins ondergeschikt is aan een aanpak die formele kenmerken herleidt tot kennis (perspectieven, definities van soorten beeldverhalen, kenmerken van *graphic novels*, enz.).

Dialogisch literatuuronderwijs hangt samen met het lezen van hele teksten, wat kan met de kortverhalen ‘De lichten van thuis’ of ‘Aangespoeld’ (bovenbouw) en ‘Bretels’ (onderbouw). De leerlingen lezen deze teksten zelf en formuleren er eigen vragen bij (D’Hoker 2022: 174-175).

De suggesties hieronder zijn meer sturend; niet om koste wat het kost controle te houden als docent, maar om de focus te leggen op mediumspecifieke elementen.

4.1 Lector verdiepen

- Geef leerlingen de platte tekst van een beeldverhaal en vraag hen een voorstelling te maken van de inhoud. Hoeveel personages zijn aan het woord? Hoe kun je zien dat de tekst uit een beeldverhaal komt? Welk verhaal wordt verteld? Hoe heeft de tekenaar dat in beeld gebracht?
- Vraag leerlingen om tijdens het lezen aan te duiden wat ze vreemd of verwarrend vinden. Wat verschilt er voor hen van andere beeldverhalen die ze al gelezen hebben? Hoe past dat bij het verhaal? Welk effect heeft dat op hen als lezers?
- [bij *Panter*] Kijk gedetailleerd naar de manier waarop Panter in dit verhaal getekend

- is. Waarom kiest Brecht Evens ervoor om dit personage zo weer te geven? Verbind dat met wie Panter volgens jou is.
- Geef leerlingen, als insteek, (eventueel bij een tweede lectuur) één van Hatfields vier spanningsvelden. Vraag hen bijvoorbeeld om drie relaties tussen beeld en taal te beschrijven of laat hen uitschrijven hoe op één specifieke pagina de verschillende tekeningen samen een verhaal vertellen én tegelijkertijd een (visuele) eenheid vormen.
  - Leg leerlingen volgend gedachtenexperiment voor: stel dat dit fragment onderdeel was van *De Kiekeboes*. Wat was er dan anders geweest? Vraag hen om aan te geven waarom dat binnen de populaire stripreeks anders zou werken en wat het effect is op de lezer.

4.2 Interactie tussen lezers

Op zich lenen alle elementen hierboven zich tot een verdere bespreking in duo's of in kleine groepen. Als leerkracht bewaak je dat leerlingen terugkoppelen naar de tekst en niet vervallen in vrijblijvende en te subjectieve associaties. Benadruk dat de tekst de gids is. Bij het gesprek gaan leerlingen met andere woorden na hoe hun mening in de tekst terug te vinden is, eerder dan dat ze die mening op zich verdedigen.

- Vraag leerlingen om één panel uit het fragment (of één pagina uit een volledig beeldverhaal) samen te vatten in een emotie. Dat kan het gevoel zijn dat ze ervaren tijdens het lezen of het gevoel dat een van de personages volgens hen heeft. Vraag hen om aan te geven welke elementen op de pagina dit onderbouwen. Laat de leerlingen vervolgens in duo's die beschrijvingen uitwisselen en op zoek gaan naar de bijhorende pagina. Dit is het sterkste wanneer leerlingen aan de slag gaan met verschillende beeldverhalen.
- Laat leerlingen in duo's door het beeldverhaal bladeren en elkaar één panel tonen dat ze mooi, grappig, hard, ontroerend of vreemd vonden. Vraag hen vervolgens om te vertellen waarom ze dat bijvoeglijk naamwoord kiezen of die gebeurtenis een belangrijk moment in het verhaal is, en wat ze vinden van de manier waarop de tekenaar de gebeurtenissen weergeeft. Je kunt er ook voor kiezen om de leesfocus te beperken tot één van Hatfields vier assen of een specifiek element zoals kleurgebruik, tekenstijl, vorm van het kader, enz. Belangrijk daarbij is dat de focus van het gesprek niet op het geïsoleerde element ligt, maar steeds gekoppeld wordt aan de leeservaring.
- Het proefschrift van Martijn Koek rond kritisch denken in de lessen literatuur formuleerde een model waarbij leerlingen verder gaan dan hun eerste reactie. In een fase van 'tegenderenken' gaan ze op zoek naar begrippen die sterk verschillen van hun eerste reactie. Vervolgens verkennen ze die alternatieven en bekijken ze de tekst vanuit het tweede, nieuwe gezichtspunt (Koek 2022).

Referenties

- Baetens, J. & H. Frey (2015). *The Graphic Novel: an introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- D'hoker, E. (2022). *Leerlingen en literatuur. Hoe vaardige lezers vormen?* Leuven: Uitgeverij LannooCampus.
- Hatfield, Ch. (2005). *Alternative Comics. An Emerging Literature*. Mississippi: University Press of Mississippi.
- Janssen, T. (2009). *Literatuur leren lezen in dialoog: lezersvragen als hulpmiddel bij het leren interpreteren van korte verhalen*. Amsterdam: Vossiuspers UvA.
- Koek, M. (2022). "Think twice: Literature lessons that matter". Online raadpleegbaar op: <https://dare.uva.nl/search?identifier=d31a176b-5b64-44d6-b54c-5f7e98d0933b>.
- Schrijvers, M. (2019). "Effecten van transformatief dialogisch literatuuronderwijs op inzicht in 'de mens' en 'motivatie'". Online raadpleegbaar op: https://www.lezeninhetvmbbo.nl/sites/default/files/2020-07/Congresbundel_LekkerLezen_Artikel%20M.%20Schrijvers.pdf.

Noot

- ¹ Tanja Janssen (2009) liet leerlingen via hardop denken vragen bij teksten formuleren. Ze beschreef dat vaardige lezers meer vragen formuleerden die bovendien themagerichter waren dan zwakke lezers (die minder en vooral inhoudsgerichte vragen stelden). In haar publicaties over dialogisch literatuuronderwijs werkt zij met 'hamvragen' (vragen die zich lenen tot langer nadenken en discussie). Voor een concrete leesaanpak rond kortverhalen in vijf stappen verwijzen we naar het praktijkvoorbeeld in Elke D'Hokers *Leerlingen en literatuur* (2022: 172-175).